

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет лісового господарства та екології
Кафедра лісового та садово-паркового господарства

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

Хилевич Роман Анатолійович

УДК 630*453

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ПОШИРЕННЯ РАРИТЕТНИХ МИСЛИВСЬКИХ
ВИДІВ ОРНІТОФАУНИ ТА ТЕРІОФАУНИ У
ДП «СЛОВЕЧАНСЬКИЙ ЛІСГОСП АПК»**

205 «Лісове господарство»

Подається на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело _____ Р. А. Хилевич

Керівник роботи
Андрєєва Олена Юріївна
доктор с.-г. наук, професор

Житомир – 2025

Висновок кафедри лісового та садово-паркового господарства

за результатами попереднього захисту: _____

Протокол засідання кафедри лісового та садово-паркового господарства
№ 7 від « 08 » 12 2025 р.

Завідувач кафедри лісового та садово-паркового господарства

к. с.-г. н., доцент _____ Сірук Юрій Вікторович
« 08 » 12 2025 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **Хилевич Роман Анатолійович**

захистив кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК _____

АНОТАЦІЯ

Хилевич Р. А. «Поширення раритетних мисливських видів орнітофауни та теріофауни у ДП «Словечанський лісгосп АПК»» – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 205 – лісове господарство. – Поліський національний університет, Житомир, 2025.

Проведено комплексний аналіз стану природно-заповідного фонду, вивчено території, які мають природоохоронне значення, та оцінено їхню роль у збереженні біорізноманіття, визначено основні загрози для заповідних територій, пов'язані з антропогенним впливом та проаналізовано наявність рідкісних та зникаючих видів орніто- та теріофауни, їх поширеність і частоту трапляння на протязі двох років. Сформовано переліки охоронюваних видів мисливських птахів і ссавців з урахуванням: типу біотопу, в якому вони мешкають; локалізації місць їхнього проживання; природоохоронного статусу.

Ключові слова: раритетні мисливські види, теріофауна, орнітофауна, Червона книга України, природоохоронний статус.

ANNOTATION

Khylevich R. A. "Distribution of rare hunting species of avifauna and theriofauna in the SE "Slovechanskyi lishosp apk"" - qualification work on the rights of the manuscript.

Qualification work for a master's degree in specialty 205 - forestry. - Polissya national university, Zhytomyr, 2025.

A comprehensive analysis of the state of the nature reserve fund was conducted, territories of environmental significance were studied, and their role in preserving biodiversity was assessed, the main threats to protected areas associated with anthropogenic impact were identified, and the presence of rare and endangered species of ornithological and theriofauna, their prevalence and frequency of occurrence over two years were analyzed. Lists of protected species of hunting birds and mammals were formed, taking into account: the type of biotope in which they live; the location of their habitats; conservation status.

Keywords: rare hunting species, theriofauna, ornithological fauna, Red Book of Ukraine, conservation status.

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	8
1.1. Особливості моніторингу рідкісних видів	8
1.2. Збереження біорізноманіття	9
1.3. Загрози збереження біорізноманіття	14
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА РЕГІОНУ ТА МЕТОДИКИ ДОСЛІДЖЕНЬ	17
2.1. Характеристика регіону досліджень	17
2.2. Методика досліджень	19
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ	21
3.1. Структура природно-заповідного фонду.	21
3.2. Раритетні види мисливської орнітофауни.	23
3.3. Раритетні види мисливської теріофауни.	27
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ВИРОБНИЦТВУ	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	37

ВСТУП

Ліси, в яких мешкають рідкісні види, є ключовими для охорони біорізноманіття, оскільки ці види є найбільш чутливими до змін довкілля та антропогенних впливів. Переважно в лісах зосереджені численні охоронювані мисливські види орнітофауни та теріофауни. Крім того, рідкісні та зникаючі види виконують роль індикаторів впливу абіотичних і антропогенних факторів на стан лісових екосистем. Їхнє зникнення або збереження свідчить про зміни або стабільність екосистеми. Питання збереження та відновлення біорізноманіття є невід'ємною частиною стійкого лісокористування та сталого розвитку. Зважаючи на важливість лісів, однією з ключових проблем для всіх європейських країн є збереження та стале використання лісового біорізноманіття, особливо раритетних видів.

Мета роботи – дослідити особливості видового складу раритетних мисливських видів орнітофауни та теріофауни в умовах лісового фонду ДП «Словечанський лісгосп АПК».

Завдання роботи:

- оцінити стан природно-заповідного фонду;
- оцінити видовий склад рідкісної мисливської орнітофауни;
- оцінити видовий склад рідкісної мисливської теріофауни.

Об'єкт дослідження – раритетні види мисливської орніто- і теріофауни.

Предмет дослідження – охоронювані види мисливських тварин на території ДП «Словечанський лісгосп АПК».

Методи дослідження: зоологічні (з метою обліків чисельності мисливських видів тварин), екологічні (з метою виявлення взаємозв'язку мисливських тварин з лісовими біогеоценозами), математичної статистики (для опрацювання одержаних даних).

Новизна результатів дослідження: До природо-заповідного фонду входять 10 заказників місцевого значення. Об'єкти ПЗФ розміщені на

території підприємства нерівномірно: найбільший за площею загальнозоологічний заказник «Заболоття» – 3004,56 га, на другому місці за площею ландшафтний заказник «Глушець», площа якого становить – 1222,46, га, а найменший за площею гідрологічний заказник «Можарівський» - усього 35,2 га. Перелік видів, що підлягають охороні включає у 12 одиниць, серед них виявлено 4 представник рідкісної мисливської орнітофауни і 8 представників рідкісної мисливської теріофауни.

Практичне значення отриманих результатів. Складені переліки охоронюваних видів тварин виявлених на території ДП «Словечанський лісгосп АПК» є ключовим інструментом для ефективного управління природоохоронними об'єктами. Вони враховують тип біотопу, місця поширення видів та їхній природоохоронний статус, що дозволяє краще зрозуміти екологічні особливості території та потенційні загрози.

Особистий внесок. Включав аналіз сучасних літературних джерел, визначення ключових напрямів дослідження, формулювання завдань, виконання запланованих експериментальних робіт, проведення математичної та статистичної обробки отриманих даних, розробку теоретичних обґрунтувань, а також аналіз та узагальнення отриманих результатів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати кваліфікаційної роботи були апробовані на III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми ведення та експлуатації лісових і мисливських ресурсів», присвяченій пам'яті професора А. І. Гузія (м. Житомир, 12 жовтня 2022); II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Лісові екосистеми: сучасні проблеми і перспективи досліджень» (31 травня 2023 року, м. Житомир), Науково-практичній конференції «Наукові читання – 2024» (14 червня 2024 року) та XIII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Ліс, наука, молодь» (26 листопада 2025 року, м. Житомир) [17, 27, 42, 43].

Структура та обсяг роботи. Робота становить – 41 сторінку комп'ютерного тексту. Складається зі вступу, трьох розділів, висновків та

рекомендацій виробництву, списку використаних джерел (46 найменувань, зокрема 4 латиницею), 4 рисунків і 3 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Особливості моніторингу рідкісних видів

Проблема біорізноманіття потребує розгляду в двох ключових аспектах: збереження різноманітності видів та збереження екосистем, які є невід'ємною умовою існування цих видів [27].

У процесі моніторингу вивчають поширення та стан популяцій рідкісних і зникаючих видів та угруповань [22]. Систематичний моніторинг покликаний забезпечити раціональне та стає використання біологічних ресурсів лісів.

Моніторинг за рівнем організації може здійснюватися на таких рівнях: національному – охоплює всю територію країни; зональному – проводиться в межах природно-кліматичних зон; регіональному – охоплює фізико-географічні провінції; районному – охоплює внутрішньопровінційні території; локальному – стосується окремих масивів, контурів або частин, які формують дрібні екосистеми [22]. Інформацію, зібрану на локальному рівні, можна поступово узагальнювати до вищих рівнів, забезпечуючи комплексний підхід до оцінки стану екосистем.

Для створення ефективної системи моніторингу необхідно забезпечити: комплексний підхід – врахування взаємодії екологічних, біологічних та антропогенних чинників; регулярність – проведення спостережень із певною періодичністю для відстеження динаміки змін; достатню кількість спостережень – для врахування варіативності показників у просторі; природно-зональну репрезентативність – охоплення об'єктів у різних природних зонах; урахування топографічних особливостей – спостереження в умовах, що відрізняються за рельєфом та мікрокліматом; системність – забезпечення цілісного підходу до збирання, аналізу та використання отриманих даних [5].

Можливість організації спостережень залежить від поставлених цілей, обраної методології та доступності матеріально-технічних ресурсів. Однак лише тривалі спостереження дозволяють досягти визначених завдань. Тому необхідно забезпечити послідовність, спадковість і методичну узгодженість усіх видів спостережень.

Процес визначення видового складу на певній території, наприклад, у межах об'єкта природо-заповідного фонду, називають інвентаризацією. Однією з важливих умов збереження біорізноманіття є моніторинг, який являє собою систему спостережень, оцінювання та прогнозування змін стану екосистем.

Ключовою характеристикою моніторингу є його регулярність, хоча інвентаризація також іноді розглядається як складова частина моніторингу [22].

1.2. Збереження біорізноманіття

Збереження біорізноманіття належить до ключових глобальних викликів сучасності, адже чисельність видів рослин, тварин і грибів на Землі стрімко скорочується через антропогенну діяльність, що створює реальну загрозу зникнення тисяч видів [1]. Як свідчать дослідження, високе біорізноманіття є запорукою стабільності та продуктивності екосистем. Завдяки розподілу видів між різними екологічними нішами забезпечується оптимальне використання ресурсів, стійкість екосистем і здатність протидіяти біологічним інвазіям.

Україна є учасницею Конвенції про біорізноманіття [18] і підтримує «Пан-європейські критерії, індикатори та керівні принципи сталого управління лісами» та інші міжнародні угоди. Для впровадження цих зобов'язань на національному рівні Кабінет Міністрів України ухвалив низку важливих постанов: у 1997 році було прийнято постанову «Про концепцію збереження біологічного різноманіття України» [32]; у 2003 році

затверджено Комплексну програму реалізації рішень Всесвітнього саміту зі сталого розвитку на 2003–2015 роки [35]; у 2007 році видано розпорядження від 17 жовтня 2007 року №880-р, яким схвалено «Концепцію національної екологічної політики України на період до 2020 року» [35].

Ці документи закладають основу для ефективного управління природними ресурсами та збереження біорізноманіття відповідно до міжнародних стандартів.

У 2000 році був ухвалений Закон «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки» [11]. Крім того, розроблено Національну програму збереження біорізноманіття України до 2025 року [14].

Ці програми спрямовані на збереження та відновлення природних екосистем, формування екологічної мережі та забезпечення сталого використання природних ресурсів. Вони є важливими кроками у виконанні міжнародних зобов'язань України та підтримці національної екологічної безпеки [14].

Зважаючи на ключову роль лісів, однією з пріоритетних проблем для всіх країн Європи є збереження та раціональне використання їхнього лісового біорізноманіття, особливо рідкісних видів. [42].

Раритетні види – це такі, що потребують індивідуального захисту через природні або антропогенні причини, які змінюють їхні місця існування або місцезростання [5].

Типи природної раритетності: історична – обмежене поширення через історичні фактори (наприклад, реліктові види); географічна – знаходження на межі ареалу поширення; флорогенетична – притаманність виду лише певному регіону (ендемичні види); біотична – складна біологія розвитку (наприклад, низька здатність до розмноження); екологічна – залежність виду від специфічних місць існування чи умов; еволюційна – належність до систематично рідкісних груп; ценотична – знижена конкурентоспроможність у співтовариствах.

Часто види стають рідкісними через діяльність людини, яка призводить до зменшення їхнього ареалу, деградації середовища існування чи інших негативних змін. Ці аспекти підкреслюють важливість збереження раритетних видів як складової підтримання екологічного балансу.

Зміна клімату [39] спричиняє значні зміни в стані популяцій видів, які можуть як збільшувати, так і зменшувати свою чисельність [8]. Найбільш уразливими в таких умовах є рідкісні види, особливо ті, що внесені до «червоних переліків» різного рангу. Серйозною проблемою стає різке скорочення чисельності цих видів, тоді як чужорідні (адвентивні) види демонструють зростання поширення. Особливу загрозу становлять агресивні інтродуценти, включаючи шкідників лісових і сільськогосподарських культур, які здатні витіснити вразливі види.

Для запобігання подальшому загостренню цієї ситуації необхідна превентивна стратегія охорони біорізноманіття. Вона повинна включати заходи, спрямовані на збереження рідкісних видів, контроль поширення чужорідних видів та адаптацію природоохоронних дій до змін клімату [12].

Міжнародний союз охорони природи (МСОП, IUCN) створив глобальний «Червоний перелік видів МСОП», до якого внесено 96,5 тис. рідкісних видів, із них близько чверті перебувають під загрозою зникнення.

На додаток до глобального списку, різними країнами сформовано національні та регіональні червоні переліки. Серед них – Європейський червоний перелік (European Red List), який охоплює види, що перебувають під загрозою в європейському регіоні, та Червона книга України, що фіксує рідкісні й зникаючі види в межах України. Ці переліки є важливим інструментом для моніторингу стану видів, розробки природоохоронних стратегій і привернення уваги до необхідності збереження біорізноманіття [1].

Основним документом України, що містить офіційні переліки рідкісних та зникаючих видів, які перебувають під загрозою зникнення на території країни, є Червона книга України (ЧКУ).

Цей документ слугує основою для охорони та відновлення популяцій таких видів, визначення заходів їх захисту та збереження природних місць існування. ЧКУ має вагоме значення для реалізації природоохоронної політики в Україні та виконання міжнародних екологічних зобов'язань [37, 38].

За методикою МСОП необхідно проводити всебічний аналіз стану всіх видів, оцінювати їх чисельність, площу ареалів та динаміку цих показників [1], щоб визначити їхній статус і встановити, чи належать вони до видів, що перебувають під загрозою зникнення. На території України загальна кількість видів тварин, рослин і грибів за приблизними оцінками становить близько 70 тисяч. Водночас багато таксономічних груп залишаються недостатньо вивченими. Для ефективної охорони рідкісних і зникаючих видів необхідно проводити систематичну ідентифікацію їхніх місць зростання або існування та здійснювати постійний моніторинг стану популяцій.

Проблеми моніторингу в Україні: ведеться переважно на об'єктах природно-заповідного фонду (ПЗФ) високого рангу, таких як природні та біосферні заповідники, національні природні й регіональні ландшафтні парки. Мисливські господарства збирають дані лише про окремі види, наприклад, ведмедя бурого, рись, kota лісового, зубра тощо.

Необхідно: розширити моніторинг на всі категорії об'єктів ПЗФ, зокрема пам'ятки природи, заказники, заповідні урочища; удосконалити методики збору та аналізу даних; залучити фінансування й фахівців для забезпечення комплексного моніторингу на національному рівні; забезпечити ідентифікацію місць існування рідкісних видів і систематичний збір даних про стан їхніх популяцій.

Ці заходи сприятимуть збереженню біорізноманіття та сталому управлінню природними ресурсами України [1].

Охороні підлягають не лише окремі види рослин і тварин. Для цього в Україні створюються спеціальні природоохоронні території – об'єкти

природно-заповідного фонду (ПЗФ). До них відносяться: Природні та біосферні заповідники, Національні природні парки, Регіональні ландшафтні парки, Заказники, Пам'ятки природи, Заповідні урочища, Парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва [20].

Ліси займають провідне місце серед об'єктів природно-заповідного фонду. Саме в лісових екосистемах зосереджені найбільші площі ПЗФ та значна частина охоронюваних видів. Це підкреслює важливість лісів у збереженні біорізноманіття та екологічного балансу [12, 21, 30].

Полісся вирізняється найвищим рівнем збереженості природної рослинності серед усіх природних зон рівнинної частини України [9]. Тут можна зустріти унікальними види для цього регіону. Крім того, через територію Полісся проходять міграційні шляхи багатьох видів птахів, що підкреслює його значення для збереження біорізноманіття.

Клімат Полісся є сприятливим для формування широколистяних лісів, однак через значні площі піщаних ґрунтів у регіоні переважають соснові ліси. Регіон також вирізняється мозаїчністю ґрунтів і варіюванням рівня зволоження. Низовинний рельєф сприяє широкому поширенню боліт, які є місцем існування специфічних видів тварин. Завдяки таким природним ґрунтово-кліматичним умовам у Поліссі формується багатий і різноманітний склад флори та фауни. Біорізноманіттю Полісся присвячено чимало наукових досліджень, які підкреслюють його екологічну цінність та унікальність [2, 13, 24–26, 31, 33].

Станом на 2025 рік у Житомирській області налічується 242 об'єкти природно-заповідного фонду (ПЗФ) із загальною площею 138,258 тис. га, що становить 4,64 % від загальної площі області. Заказники займають найбільшу частку — 61 % від загальної площі ПЗФ області. Природні заповідники — Поліський та «Древлянський» — становлять 38,5 % площі ПЗФ. Ці дані підкреслюють важливу роль заказників і природних заповідників у збереженні біорізноманіття та природних екосистем Житомирської області [33].

1.3. Загрози збереження біорізноманіття

У рамках проекту Biodiversity Support Program «Оцінювання необхідності збереження біорізноманітності в Криму» [42] було визначено основні загрози для біорізноманіття в Україні. Серед них: пожежі, зміна землекористування, рубки, урбанізація, надмірна рекреація, випас худоби, зміни середовища існування, забруднення місць існування, інвазії адвентивних (чужорідних) видів, розповсюдження генетично модифікованих організмів, хвороби, які впливають на природні види, радіоактивне забруднення, утворення звалищ, забруднення ґрунтів, води та повітря токсичними речовинами. Ці загрози підкреслюють необхідність вжиття комплексних заходів для збереження біорізноманіття, включаючи відновлення природних екосистем, контроль за землекористуванням, боротьбу з інвазійними видами та запобігання забрудненню довкілля.

До причин зменшення лісового біорізноманіття, безпосередньо пов'язаних із веденням лісового господарства, належать [36]: створення монокультур, які формують одновікові та одноярусні насадження, знижуючи їх екологічну стійкість; інтенсивне вилучення деревини під час проміжного користування та санітарних рубок; видалення відмерлої деревини, яка є важливим компонентом екосистеми, що забезпечує життєдіяльність багатьох організмів; проведення рубок із коротшим оборотом, ніж вік природної стиглості лісів, що порушує природний баланс та скорочує час для розвитку екосистем; зникнення лісів зі специфічними умовами через суцільні рубки, осушення або інші види господарської діяльності. Ці фактори вказують на необхідність перегляду підходів до лісогосподарської діяльності, зокрема переходу до сталого лісокористування, яке сприятиме збереженню біорізноманіття та природних екосистем.

Неконтрольоване використання природних ресурсів спричиняє низку негативних наслідків для біорізноманіття [14], постраждати переважно можуть види, які неспроможні адаптуватися до умов господарської

діяльності. Менш стійкі до антропогенного впливу види витісняються більш пристосованими, що змінює природну структуру угруповань. Призводить до витіснення аборигенних видів, руйнування місць їх існування та порушення екосистемного балансу. Втрата окремих видів, їхніх популяцій, унікальних угруповань і екосистем через зростаючий вплив людської діяльності. Зокрема руйнування лісових ландшафтів, які є важливими для підтримання екологічного балансу. Деградація земель унаслідок надмірного виснаження природних ресурсів. Це спонукає до необхідності впровадження сталих практик природокористування, які сприятимуть збереженню біорізноманіття та природних екосистем.

Екологічно обґрунтоване ведення лісового господарства здатне створити сприятливі умови для збереження біорізноманіття [32]. Однак, наукових доказів щодо того, які умови є оптимальними для підтримки біорізноманіття, досі бракує [26].

До основних негативних чинників, які впливають на природні екосистеми належать: аварія на Чорнобильській АЕС, що спричиняє довготривалу екологічну деградацію; порушення природних умов через надмірне відвідування туристами та недотримання екологічних норм; накопичення сміття негативно впливає на екосистеми та зменшує природні середовища існування видів; руйнування природних ландшафтів і порушення екологічного балансу внаслідок діяльності кар'єрів і шахт; незаконне добування диких тварин і риб, що знижує чисельність популяцій охоронюваних видів; знищення рослинності та погіршення стану екосистем через природні або антропогенні причини; інтенсивне використання земель, вирубка лісів, створення монокультур та використання пестицидів, що впливає на біорізноманіття; втрата цінних водно-болотних екосистем, що є домівкою для багатьох видів тварин [25].

Отже, для ефективної охорони рідкісних і зникаючих видів у межах об'єктів природно-заповідного фонду необхідно регулярно проводити моніторинг на локальному рівні. Це дозволить: оцінювати динаміку

популяцій охоронюваних видів; фіксувати зміни екологічного спектра видів; відстежувати зміни площ локалітетів; аналізувати вплив господарських заходів та антропогенного навантаження; визначати необхідність впровадження певних форм охоронного режиму; обирати найбільш ефективні стратегії для збереження видів.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА РЕГІОНУ ТА МЕТОДИКИ ДОСЛІДЖЕНЬ

2.1. Характеристика регіону досліджень

ДП «Словечанський лісгосп АПК» - структурний підрозділ Житомирського обласного комунального агролісогосподарського підприємства (ЖОКАП). Підприємство розташоване у північно-західній частині Житомирської області в межах Овруцького району. Згідно фізико-географічного районування належить до Центральної частини Українського Полісся. Регіон розташування лісгоспу є промислово-аграрним з розвинутою лісогосподарською діяльністю.

Згідно адміністративно-організаційної структури підприємства лісовий фонд розподілено між сімома лісництвами: Бігунське (9490,0 га), Гладковицьке (12957,0 га), Слобідське (13180,0 га), Перебродське (4160,0 га), Рокитнянське (8935,0 га), Овруцьке (13237,0 га), Словечанське (10119,0 га), загальною площею 72079,0 га (рис. 2.1.).

Клімат є помірно-континентальним, із м'якими зимами та теплим і вологим літом [1].

Вегетаційний період триває 165 днів, з 16.03 по 20.10. Показники середньорічної температури повітря $+6,8^{\circ}\text{C}$, а мінімальної -34°C . Тривалість пізніх весняних заморозків можлива до 25.05, а ранніх осінніх з 20.09. Середньорічна кількість опадів 382 мм. Під час періоду вегетації випадає до 60% опадів.

Показники середньої глибини промерзання ґрунту становлять 73 см, максимальна 85 см. Постійне снігове покриття встановлюється із 15 грудня. Снігове танення спостерігається з 25 лютого по 15 березня. Переважаючі вітри північно-західні і західні.

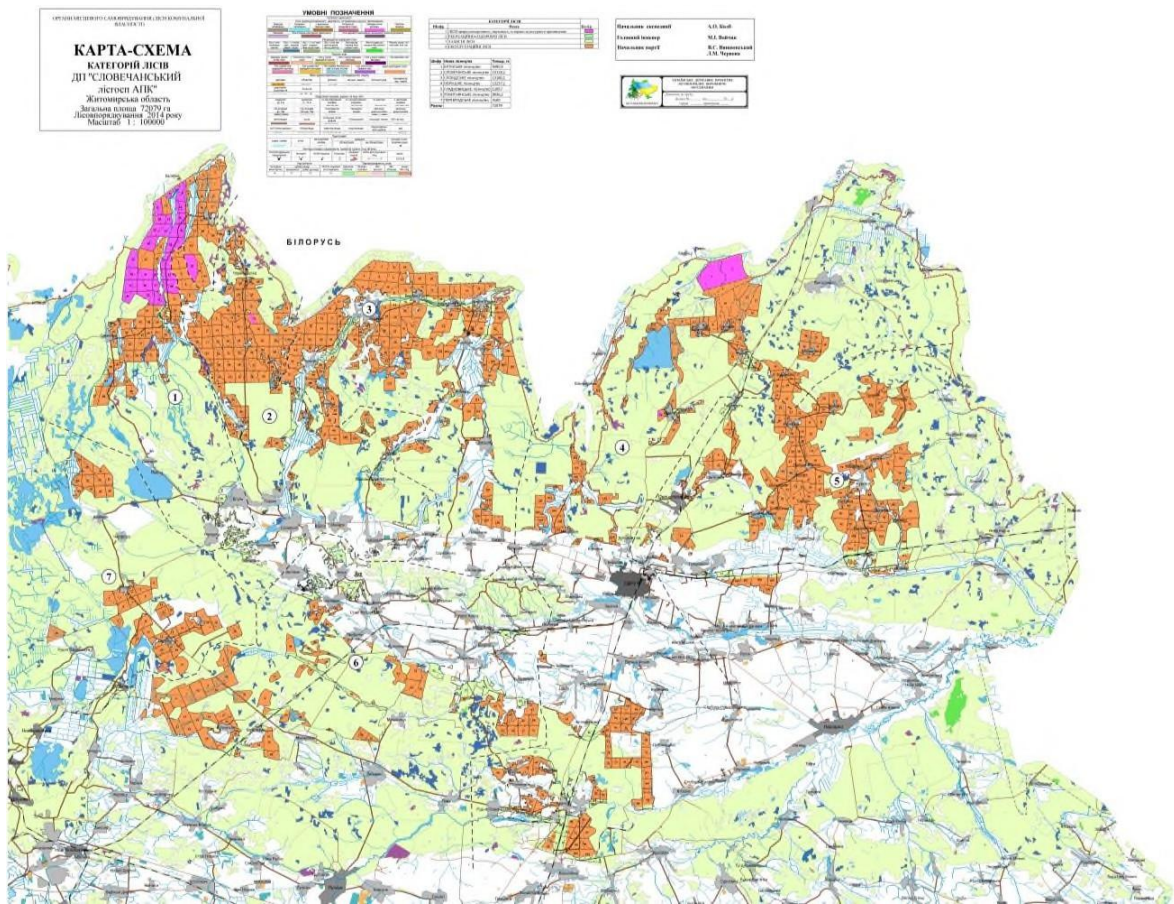

Рис. 2.1. Адміністративно-організаційна структура підприємства за лісництвами

Грунти дерново-слабопідзолисті, глейові супіщані.

Територія лісгоспу – рівнинна. Ерозійні процеси на території підприємства майже відсутні у зв'язку із високою водопроникною та водопоглинальною здатністю ґрунтів.

За гідрологічним режимом ґрунти мають категорію свіжих і вологих. Панівними лісоутворюючими породами є соснові, дубові та вільхові.

Виробнича діяльність підприємства спрямована на безперервне, невиснажливе та раціональне використання лісових ресурсів, збереження високопродуктивних насаджень та стійких до впливу екологічних чинників.

Економічні показники підприємства є вагомими. Пріоритетними напрямами розвитку є заготівля деревини для підтримки народного господарства, збереження і підвищення продуктивності лісових земель, водоохоронних, захисних, рекреаційних і науково-пізнавальних функцій лісу.

Наявні у лісовому фонді сільськогосподарські угіддя застосовують для потреб підприємства. Присутність та значення лісових кормових угідь на балансі району є незначним.

Регулярно проводиться заготівля лікарських рослин, сіна, зернових, меду, грибів, ягід.

2.2 Методика досліджень

Для проведення аналізу лісотаксаційних характеристик дослідних об'єктів була використана повидільна база даних лісового фонду філії підприємства, що дозволяє оцінювати стан і склад лісів на основі актуальних даних.

При вивченні раритетних видів мисливських тварин застосовано маршрутний метод, який передбачає огляд уздовж визначеного маршруту. Під час досліджень здійснювали: огляд дерев і деревної ламані для виявлення дупел, гнізд і інших слідів діяльності тварин. Таким чином, прагнули оцінити стан популяцій охоронюваних видів, виявити їхні місця існування та взаємодію із середовищем.

Тетерука і глушця облікували на токовищах. Орябка облікували при локальному розташуванні у долинах струмків та річок. Голубів облікували шляхом виявлення групових кластерів (за парами і гніздами) згідно методик В. А. Кузякіна.

Для визначення охоронного статусу видів було використано: Червону книгу України [37, 38]; Перелік регіонально рідкісних тварин Житомирської області [30]. Оцінку лісотаксаційних показників деревостанів проводили відповідно до загальноприйнятих методик лісової таксації та лісівництва [4].

Зі складеного списку тварин були виділені раритетні види, які мають особливе охоронне значення на території України та Європи. Для кожного виду зазначено охоронний статус.

Статистичний аналіз отриманих даних було виконано з використанням пакету програм MS Excel, що забезпечило ефективну обробку та узагальнення інформації для подальших досліджень.

РОЗДІЛ 3

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

3.1. Структура природно-заповідного фонду

За даними обліку лісів лісовий фонд ДП «Словечанський лісгосп АПК» становить 72079,0 га. Певна територія, 6345,12 га, належить до природно-заповідного фонду (рис. 3.1.).

До природо-заповідного фонду підприємства входять 10 заказників місцевого значення, з них 5 ландшафтних, 2 загальнозоологічного типу і один лісовий, ботанічний та гідрологічний (табл. 3.1.).

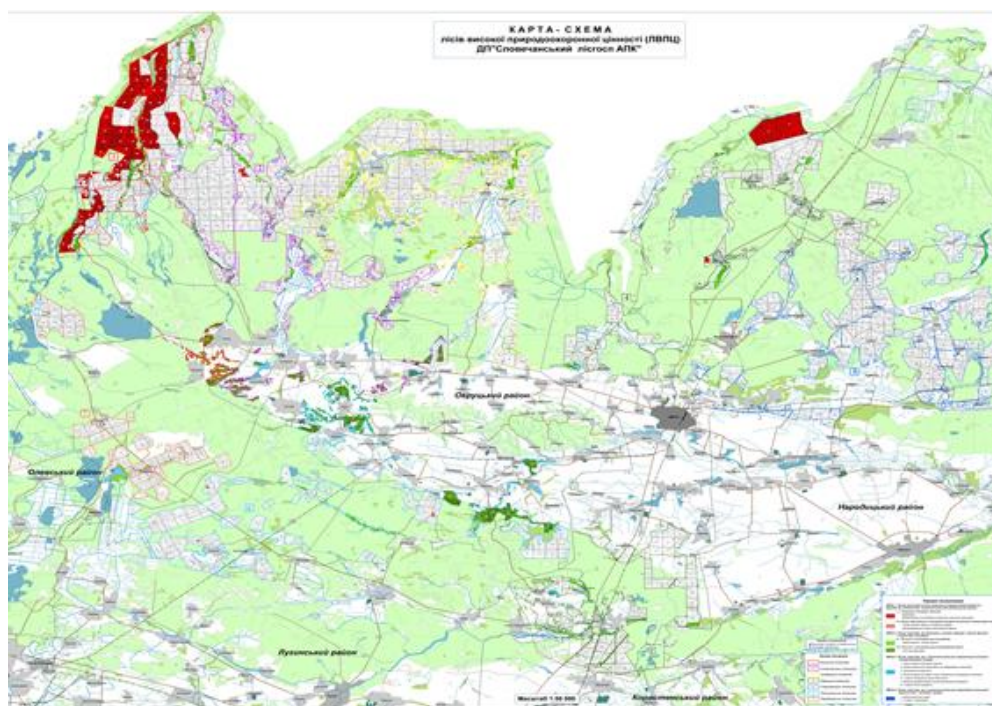

Рис. 3.1 Карта-схема лісів високої природоохоронної цінності
ДП «Словечанський лісгосп АПК»

Об'єкти ПЗФ розміщені на території підприємства нерівномірно: найбільший за площею загальнозоологічний заказник «Заболоття» – площа якого становить – 3004,56 га, а на другому місці ландшафтний заказник «Глушець» - площею якого становить лише 1222,46 га.

Найменшу площу 32,5 га становить гідрологічний заказник «Можарівський».

Таблиця 3.1

Характеристика об'єктів природно-заповідного фонду [29]

№ з/п	Назва об'єкта ПЗФ	Категорія	Тип	Площа об'єктів ПЗФ, га	Рік створення
1	Глушець	Заказник місцевого значення	Ландшафтний	1222,46	2009
2	Городище	Заказник	Ландшафтний	265,5	2021
3	Білчанські рови	Заказник	Ландшафтний	709,9	2021
4	Вітковське	Заказник	Ландшафтний	166,0	2021
5	Бокиївський рів	Заказник	Ландшафтний	344,5	2021
6	Урочище Дуби	Заказник	Лісовий	168,0	2017
7	Можарівський	Заказник	Гідрологічний	35,2	1982
8	Черевківський	Заказник	Ботанічний	228	2021
9	Заболоття	Заказник	Загальнозоологічний	3004,56	2000
10	Токовище	Заказник	Загальнозоологічний	201	1991

Об'єкти ПЗФ у сучасному ландшафті виконують функцію «екологічних ядер» або біоцентрів. В умовах антропогенної трансформації довкілля ці території забезпечують збереження біорізноманіття. Саме тут зберігаються найбільш життєздатні популяції, які перебувають під захистом заповідного режиму. ПЗФ слугують природними інкубаторами, звідки тварини мігрують на прилеглі території, що інтенсивно використовуються у господарській чи мисливській діяльності. У незбалансованих екосистемах (наприклад, через відсутність природних хижаків) спортивне мисливство розглядається як інструмент науково обґрунтованого регулювання чисельності, що потребує точних даних про кількісні показники фауни.

На території заповідних об'єктів охороняються: зникаючі та цінні види тварин, які внесені до Резолюції № 6 (1998) Бернської конвенції про охорону дикої фауни та природних середовищ існування в Європі, природні оселища, зазначені в Резолюції № 4 цієї ж конвенції. Ці об'єкти забезпечують важливу платформу для збереження біорізноманіття, зокрема для видів і середовищ, що мають міжнародне значення [17].

За результатами аналізу статусів видів мисливської фауни з'ясовано, що рідкісними й нечисленними (в цілому та на міграціях) є 13 видів тварин, 3 з них 4 види є представниками орнітофауни, а 9 відносяться до теріофауни.

Дослідження підтверджує, що існуюча мережа природно-заповідних об'єктів за своїми кількісними показниками (площею) є достатньою базою для підтримки видового різноманіття. Проте якісна стабільність фауни визначається не лише гектарами, а сукупністю певних факторів. Ефективність охорони прямо залежить від наявності мозаїки біотопів (старовікові ліси, водно-болотні угіддя, галявини), що забезпечують кормову базу та умови для розмноження різних видів. Ключову роль відіграє суворе дотримання заповідного режиму та природоохоронного законодавства, що мінімізує антропогенний тиск у "зонах спокою". Мисливство як вид рекреації потребує високої етики та регламентації, щоб залишатися інструментом регулювання чисельності, а не фактором деградації популяцій.

3.2. Раритетні види мисливської орнітофауни

Люди здавна використовують диких птахів і звірів як цінний ресурс. Проте, щоб не вичерпати ці запаси, важливо грамотно керувати мисливським господарством. Головна мета – підтримувати таку кількість і склад тварин у лісах, щоб популяція могла природним чином відновлюватися, попри полювання чи природну загибель окремих особин. На території лісового фонду виявлено 4 види рідкісних мисливських птахів, занесених до Червоної

книги України [37] або ті, що охороняються Бернською конвенцією. Ці види мають особливе природоохоронне значення (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

**Чисельність та охоронний статус
раритетної мисливської орнітофауни**

№ з/п	Назва виду	Чисельність		Статус
		2024 рік	2025 рік	
1	Глушець (<i>Tetrao urogallus</i> Linnaeus, 1758)	12	16	ЧКУ*, БК**
2	Тетерук (<i>Lyrurus tetrix</i> Linnaeus, 1758)	45	57	ЧКУ*, БК**
3	Орябок (<i>Tetrastes bonasia</i> Linnaeus, 1758)	14	16	ЧКУ*, БК**
4	Голуб-синяк (<i>Columba oenas</i> Linnaeus, 1758)	12	15	ЧКУ*, БК**

Наявні дані свідчать про важливість природоохоронної діяльності в регіоні та необхідність продовження досліджень для збереження біорізноманття. Чисельність виявлених представників орнітофауни у різні роки дещо відрізняється, хоч і незначно (рис. 3.2.).

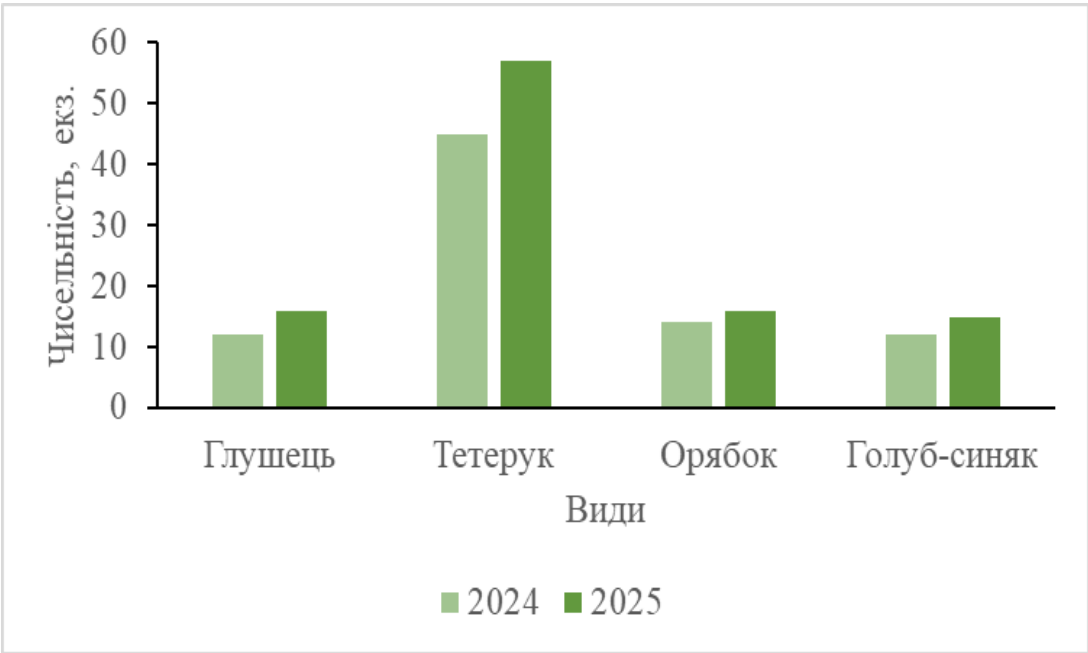

Рис. 3.2. Динаміка чисельності раритетних мисливських видів птахів

Глушець (*Tetrao urogallus* Linnaeus, 1758) – належить до зникаючої фауни України, що підлягає суворій охороні згідно з Червоною книгою та міжнародними угодами (Бернська конвенція). Основними осередками виду є Карпати та Полісся, зокрема Житомирщина. Життєвий цикл птаха тісно пов'язаний зі стиглими хвойними лісами та торфовищами, де він веде осілий спосіб життя. Критичними факторами виживання є збереження традиційних токовищ, що існують десятиліттями, та захист від антропогенного тиску (рубки, браконьєрство) і хижацтва, зокрема з боку єнотовидного собаки.

Глушець характеризується вираженою різницею у розмірах: самці майже втричі важчі за самок, досягаючи маси 6,5 кг із розмахом крил до 1,3 метра. Самець має ефектний вигляд — чорно-буре оперення, характерну «бороду», яскраво-червоні брови та контрастну білу пляму біля основи крила. Дзьоб масивний, білого кольору. Самка значно менша, має маскувальне буре забарвлення та бурий дзьоб. Для виживання виду критично важливо надавати місцям токування статус пам'яток природи. Необхідно запровадити повну заборону на лісозаготівлю та туризм у зонах гніздування. Перспективним напрямком є вольєрне розведення птахів із подальшим випуском (інтродукцією) у дику природу.

Тетерук (*Lyrurus tetrix* Linnaeus, 1758) – рідкісний представник орнітофауни України, що має статус зникаючого виду та охороняється на державному (Червона книга України) і міжнародному (Бернська конвенція) рівнях. Основні популяції зосереджені в Карпатах та на Поліссі, зокрема в Житомирській області, де зафіксовано найвищу чисельність. Вид є осілим, віддаючи перевагу екотонам — місцям поєднання лісових масивів (березняки, осичники) з відкритими просторами, болотами та зрубамі. Репродуктивна стратегія базується на полігамії з характерним груповим токуванням у весняний період. Головними дестабілізуючими факторами є трансформація біотопів (сукцесії, деградація боліт) та антропогенний тиск (лісозаготівля, випасання худоби, чинник неспокою). Період токування триває з березня по травень. Гніздова кладка налічує 4–13 яєць, які самка

насиджує протягом 22–26 діб. Молодняк набуває здатності до польоту («стає на крило») у віці 5–6 тижнів. Раціон тетерука є сезонним. У теплий період він складається з безхребетних та лісових ягід (чорниця, журавлина), а взимку базується на пагонах, бруньках та сережках листяних дерев (береза, вільха, верба). Самці: маса 1,1–1,4 кг, довжина тіла до 708 мм. Оперення чорне з синім полиском, хвіст ліроподібний, над очима червоні брови. Самки: маса 0,75–1,1 кг, довжина тіла до 508 мм. Мають маскувальне буре забарвлення. Для збереження виду необхідно запровадити суворий заповідний режим у місцях гніздування (заборона збору ягід, випасання худоби та туризму), контролювати чисельність хижаків (зокрема бродячих тварин) та розвивати методи штучного розведення для реінтродукції.

Орябок (*Tetrastes bonasia* Linnaeus, 1758) – представник орнітофауни, що має статус зникаючого виду та охороняється Червоною книгою України і Бернською конвенцією. В Україні вид поширений у лісовій зоні (Полісся, Розточчя, Карпати) та фрагментарно на півночі Лісостепу. Веде осілий спосіб життя. Оптимальними оселищами є вологі ліси з переважанням берези, ялини та вільхи з розвиненим підліском. На відміну від інших тетерукових, орябок є моногамом. Період розмноження (ток) припадає на квітень-травень. Кладка (3–14 яєць) насиджується протягом 21–23 діб; повна зрілість молодняка настає у віці 1,5 місяця. Раціон має чітку сезонну диференціацію: від комах та зелені влітку до ягід восени та деревного корму (сережки, бруньки берези та вільхи) взимку. Головними чинниками зниження чисельності є трансформація лісових екосистем через господарську діяльність, браконьєрство та фактор неспокою.

Стратегія збереження орябка має базуватися на комплексному підході, що включає покращення бонітету мисливських угідь шляхом біотехнічних заходів. Необхідно мінімізувати антропогенну трансформацію природних оселищ, запровадити дієвий контроль за популяціями хижаків та розробити методику вольєрного розведення виду з метою подальшої реінтродукції в природне середовище.

Голуб-синяк (*Columba oenas* Linnaeus, 1758) – рідкісний вид, що має статус зникаючого в Україні (ЧКУ) та охороняється Бернською конвенцією. Ареал охоплює Полісся, Карпати, Крим та частину Лісостепу, проте скрізь його чисельність залишається низькою. Зимова популяція в країні становить лише 500–1500 особин. Будучи гніздовим перелітним птахом, він критично залежить від наявності старовікових листяних та мішаних лісів (особливо бучин у Карпатах). Дефіцит дуплистих дерев, спричинений інтенсивним лісокористуванням, разом із використанням агрохімікатів та тиском хижаків (куниця лісова, яструб великий), є головним дестабілізуючим фактором для виду. Голуб-синяк гніздиться попарно, обираючи для цього дупла дерев, старі борті або порожнини техногенних споруд. Вид характеризується високим репродуктивним потенціалом — до двох виводків за сезон. Кладка зазвичай складається з 2 яєць, які обидва партнери насиджують протягом 16–17 діб. Повний розвиток пташенят у гнізді триває близько чотирьох тижнів. Птах середнього розміру (вага до 300 г) із характерним сизувато-сірим оперенням та металевим відблиском на шиї. Відрізняється червонуватим дзьобом із жовтим кінчиком та білою восковицею. Молоді особини мають тьмяніше, бурувате забарвлення. Раціон переважно рослинний (насіння злаків та бобових). Осінній відліт відбувається у вересні-жовтні, при цьому птахи формують невеликі зграї по 10–20 особин. Пріоритетними є збереження старовікових дуплистих дерев, встановлення штучних гніздівель та створення мережі заказників у місцях гніздування. Необхідна повна заборона полювання та мінімізація антропогенного шуму.

3.3. Раритетні види мисливської теріофауни

На території лісового фонду ДП «Словечанський лісгосп АПК» наявні 8 видів мисливських тварин, які повинні охоронятись (табл. 3.3).

Чутливість видів до наслідків лісгосподарської діяльності варіюється, залежно від таких факторів, як тип середовища проживання; специфічні

вимоги до умов існування; ступінь залежності від наявності старовікових дерев, підліску чи відмерлої деревини.

Таблиця 3.3

**Чисельність та охоронний статус
раритетної мисливської теріофауни**

№ з/п	Назва виду	Чисельність		Статус
		2024 рік	2025 рік	
1	Заєць білий (<i>Lepus timidus</i>)	2	3	ЧКУ*, БК**
2	Норка європейська (<i>Mustela lutreola</i> Linnaeus, 1761)	2	3	ЧКУ*, БК**
3	Горностаї (<i>Mustela erminea</i> Linnaeus, 1758)	1	2	ЧКУ*, БК**
4	Ласка (<i>Mustela nivalis</i> Linnaeus, 1766)	2	3	БК**
5	Видра річкова (<i>Lutra lutra</i> Linnaeus, 1758)	8	10	ЧКУ*, БК**
6	Борсук (<i>Meles meles</i> Linnaeus, 1758)	23	25	БК**
7	Лось європейський (<i>Alces alces</i>)	12	14	ЧКУ*, БК**
8	Рись (<i>Lynx lynx</i> Linnaeus, 1758)	2	3	ЧКУ*, БК**

Вплив лісогосподарської діяльності на типи оселищ (біотопів): суцільні рубки головного користування та рубки формування й оздоровлення лісів можуть призводити до змін типів оселищ (біотопів). Ці зміни можна буде оцінити лише після завершення лісогосподарських робіт і встановлення нового складу та структури живого надґрунтового покриву.

За результатами проведених досліджень виявлено, що чисельність раритетних мисливських тварин у 2025 році була вищою, порівняно з результатами обліків за 2024 рік (рис. 3.3.). Це може бути пов'язано з військовим станом в країні та обмеженим використанням мисливської зброї.

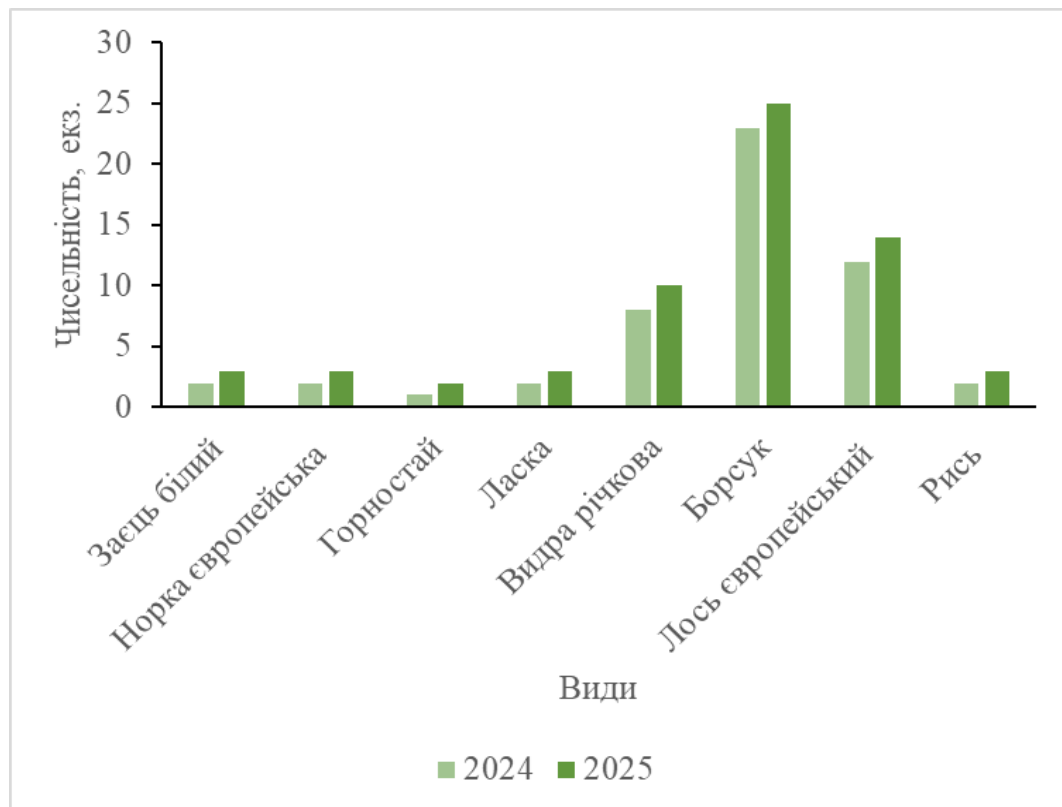

Рис 3.3. Динаміка чисельності раритетних мисливських видів теріофауни

Засць білий (*Lepus timidus*) – рідкісний представник фауни України, що має високий охоронний статус: він занесений до Червоної книги України, Червоного списку МСОП та охороняється Бернською конвенцією. Основними оселищами виду є захаращені мішані ліси, чагарникові зарості, річкові заплави та ділянки самовідновлення лісу (згарища, вирубки). Веде кочовий спосіб життя без постійних сховищ, використовуючи взимку тимчасові лігва у снігу. Раціон складається з широкого спектра рослинної їжі – від трав'янистих рослин влітку до кори та пагонів дерев у зимовий період. Період розмноження зайця білого триває з середини лютого до кінця липня. Вид характеризується високою плодючістю: самка здатна давати 1–3 приплоди на рік, по 3–6 малят у кожному. Вагітність триває близько 50 діб. Особливістю виду є народження зрілих («виводкових») зайченят – вони з'являються на світ зрячими та вкритими хутром. Материнське вигодовування є короткочасним (лише триразове годування), після чого молодняк переходить на самостійне живлення рослинністю. Скорочення

чисельності зумовлене комплексом причин: малосніжні зими позбавляють білого зайця маскування, що призводить до відступу ареалу на північ; вирубка лісів та браконьєрство; зростання популяції лисиці як основного природного ворога.

Норка європейська (*Mustela lutreola* Linnaeus, 1761) – рідкісний представник родини куницевих, що має статус зникаючого виду. В Україні популяція перебуває у критичному стані й налічує лише 200–300 особин. Морфологічно вид адаптований до напівводного способу життя: має видовжене тіло, короткі кінцівки з міжпальцевими перетинками та майже голі підшви лап. Характерною ознакою є однотонне темно-буре хутро з обов'язковою білою плямою на обох губах. Найбільш стрімке падіння чисельності зафіксовано у Житомирській області (вчетверо за п'ятирічний період 1976–1980 рр.). Головним дестабілізуючим фактором є антропогенна трансформація водно-болотних угідь, спричинена їх інтенсивною господарською та рекреаційною експлуатацією. Європейська норка – спеціалізований хижак із широким спектром живлення, де основу раціону складають амфібії (до 73%), риба (до 35%) та річкові раки (до 30%). Вид веде суворо осілий спосіб життя, контролюючи прибережну смугу довжиною від 250 до 2000 метрів. Статева зрілість настає у віці 9–11 місяців. Важливою міжвидовою особливістю є те, що гон у європейської норки відбувається на місяць пізніше, ніж у американської. Вагітність триває 40–43 дні, а виводки (1–7 цуценят) з'являються у період з квітня по липень. Типовими стаціями є захаращені береги річок, стариць та озер із густою рослинністю. Хижак використовує складні нори довжиною до 1,5 м або займає житла бобрів та ондатр. Головними загрозами залишаються антропогенна трансформація водойм, забруднення та пряме переслідування.

Горностай (*Mustela erminea* Linnaeus, 1758) — цінний представник родини куницевих, що охороняється Червоною книгою України, Червоним списком МСОП та Бернською конвенцією. В Україні вид населяє більшість регіонів, за винятком Криму та частин Степу. Пріоритетними біотопами є

зволожені ділянки з високим травостоєм: заплави, болота та байрачні ліси. Ключовим фактором падіння чисельності стала трансформація водно-болотних угідь та різке скорочення популяції водяної нориці, яка складає основу кормової бази хижаків. Горностай демонструє чіткий сезонний диморфізм забарвлення: влітку хутро коричнево-сіре, а взимку стає чисто білим, за винятком незмінно чорного кінчика хвоста. Особливістю репродукції є надзвичайно тривала вагітність (до 393 діб) через стадію ембріональної діапаузи.

Ласка (*Mustela nivalis* Linnaeus, 1766) – найменший представник ряду хижих, що охороняється згідно з Додатком III Бернської конвенції. Вид поширений по всій території України, демонструючи високу екологічну пластичність: заселяє поля, луки, сади та околиці населених пунктів, уникаючи лише великих суцільних лісових масивів. Має надзвичайно гнучке, видовжене тіло (12–25 см). Літнє хутро каштаново-буре з білим низом; на півночі ареалу (включаючи більшу частину України) взимку ласка стає повністю білою, тоді як у південних регіонах може зберігати літнє забарвлення. На відміну від горностая, хвіст ласки завжди однотонний (без чорного кінчика). Вид відрізняється високим темпом розмноження (до 2–3 виводків на рік по 4–8 малят). Основою раціону є мишоподібні гризуни, що робить ласку важливим регулятором чисельності шкідників сільського господарства.

Видра річкова (*Lutra lutra* Linnaeus, 1758) представник родини куницевих, що охороняється Червоною книгою України та Бернською конвенцією. Сучасний стан виду характеризується позитивною динамікою: з кінця 1980-х років ареал розширився на південь, охопивши степову зону (крім Криму). Основними чинниками зростання чисельності є мінімізація мисливського навантаження та глобальні кліматичні зміни (потепління). Видра демонструє високу адаптивність, використовуючи для оселення не лише власні нори, а й закинуті житла бобрів та ондатр. Сутінково-нічна активність дозволяє тварині ефективно співіснувати в антропогенно змінених

ландшафтах. Це спеціалізований напівводний хижак із виразним статевим диморфізмом: самці (6–10 кг) значно масивніші за самок (3–6 кг). Її тіло ідеально пристосоване до водного середовища: видовжена форма тіла та міцний хвіст (до 46 см) забезпечують маневреність; щільне, коротке коричневе хутро не пропускає воду, захищаючи від переохолодження; пальці задніх лап з'єднані розвиненими шкірястими перетинками, що перетворює їх на ефективні ласти. Основу харчування складають хребетні та ракоподібні (риба, амфібії, річкові раки). Весняний раціон стає більш різноманітним за рахунок: водяних комах та їхніх личинок, п'явок, молюсків (мушлі). Статева зрілість настає у 16–17 місяців. Вагітність характеризується тривалим періодом (до року) через стадію ембріональної діпаузи. Пік народжуваності (2–3 малят) припадає на квітень–червень. Хоча вже у 2,5 місяці щенята здатні полювати самостійно, вони тривалий час залишаються під опікою матері для набуття досвіду. Видра обирає водойми з багатими захисними умовами: захаращені береги річок, стариці та густі очерети. Наразі вид має стабільний статус і охороняється в більшості природно-заповідних фондів (ПЗФ) України, що підтверджує ефективність заповідного режиму для цього хижака.

Борсук (*Meles meles* Linnaeus, 1758) демонструє широку екологічну пластичність, зустрічаючись у всіх природних зонах України, хоча найвища щільність популяції характерна для Лісостепу. Ключовою вимогою до біотопу є наявність пересіченого рельєфу та низький рівень ґрунтових вод, що необхідно для будівництва складних систем нір. На Поліссі: обирає лісові балки, яри, заплавні ліси та молоді насадження на вирубках. У Лісостепу та Степу: заселяє байрачні ліси, чагарникові балки, лісосмуги та річкові долини. У гірських районах: мешкає в лісах, долинах потоків, скельних розколинах та поблизу садів. З кінця 1960-х років спостерігається стрімка деградація виду в Україні: чисельність скоротилася з 11 тисяч особин майже в шість разів. Основними дестабілізуючими факторами є: пряме винищення (браконьєрство) та надмірне полювання; загибель тварин під час

механізованих сільськогосподарських робіт та отруєння агрохімікатами (пестициди, добрива); руйнування природних стацій існування та забруднення довкілля. Борсук — типовий осілий вид, життя якого нерозривно пов'язане зі складною системою підземних комунікацій. Птахи живуть сім'ями або поодиночки, демонструючи надзвичайну відданість своїм оселищам. Їхні нори (на Поліссі відомі як «бутани») являють собою справжні інженерні споруди з численними виходами та розгалуженими ходами. Деякі з таких поселень використовуються безперервно понад століття. Основний час активності припадає на сутінки та ніч. Характерною рисою є зимовий сон: накопичивши за літо товстий шар підшкірного жиру, у жовтні-листопаді звір залягає у сплячку, що триває до весняного потепління. Борсук є всеїдною твариною (поліфагом). Його раціон надзвичайно різноманітний і залежить від сезону: плоди, ягоди, коріння та бульби рослин, безхребетні (дощові черви, молюски, комахи) та дрібні хребетні (гризуни, зрідка риба, дрібні птахи та їхні кладки). Парування може відбуватися протягом пів року (з березня по вересень). Як і в багатьох інших куніцевих, розвиток ембріона має стадію паузи, тому загальний термін вагітності може тривати від 7 до 12 місяців. У виводку зазвичай 2–4 малят, які залишаються під опікою батьків до 2–3 років, поки не досягнуть статевої зрілості. Попри те, що на борсука можуть полювати вовки, рисі чи великі пернаті хижаки, у сучасних умовах найбільшу загрозу для виду становлять бродячі собаки, які здатні вистежувати звірів біля виходів з нір та знищувати молодняк.

Лось європейський (*Alces alces*) найбільший представник родини оленевих у фауні України. Через стрімке скорочення популяції, у листопаді 2017 року вид було офіційно внесено до Червоної книги України. Це рішення стало критично важливим кроком для обмеження полювання та збереження виду на території держави. Лось має унікальну зовнішність, яка відрізняє його від інших копитних. Дорослі самці можуть досягати 3 метрів у довжину та важити до 600 кг. Самки дещо менші за розмірами. Характерний високий загривок («горб»), масивна горбоноса голова та м'ясиста верхня губа, що

нависає. Своєрідною ознакою є шкірястий виріст під горлом — «сережка», довжина якої сягає 40 см. Грубе хутро зазвичай буро-чорного кольору, проте ноги завжди світлі, майже білі. Існують рідкісні особини з повністю білим забарвленням (лейцисти), що не є істинним альбінізмом. Роги є виключною ознакою самців і мають циклічний характер розвитку. Вони часто набувають лопатоподібної форми з багатьма відростками. У листопаді-грудні самці скидають роги, а процес відростання нових починається лише у квітні-травні. Через те, що роги лося вважаються престижним мисливським трофеєм, вид протягом десятиліть піддавався інтенсивному промислу, що стало однією з причин його теперішнього вразливого стану. Лось є типовим представником фауни Північної півкулі, чий ареал охоплює переважно лісову зону з частковим проникненням у лісостеп та окраїни степу. Світова популяція виду оцінюється приблизно у 1,5 мільйона особин. В Україні лось віддає перевагу лісовим масивам із розвиненим підліском та береговим чагарникам (вербнякам) поблизу водойм, які забезпечують його як кормом, так і захистом. Лось не має суворо визначеного графіку активності, проте його поведінка суттєво змінюється залежно від температури. Влітку через чутливість до спеки тварини ведуть переважно нічний спосіб життя. Взимку основна активність припадає на світловий день, тоді як вночі лосі відпочивають на лежаннях, заощаджуючи енергію. Лось — типовий дендрофаг (живиться деревною рослинністю). Його раціон включає пагони дерев, чагарники, трави, а також мохи, лишайники та гриби. Літня добова норма їжі становить близько 35 кг, зимова — 12–15 кг. Сумарно за рік одна особина споживає до 7 тонн біомаси. При високій щільності популяції лосі можуть суттєво пошкоджувати лісові культури та молоді посадки, що потребує регулювання їх чисельності та створення кормових ремізів. Вагітність триває від 216 до 264 днів (близько 8 місяців). Малята з'являються у травні-червні. Вага новонародженого лосеняти становить 11–16 кг. Молодняк надзвичайно швидко міцніє — вже через 2–3 тижні лосеня здатне

невідступно слідувати за матір'ю. Тривалий час основою його раціону є висококалорійне лосине молоко.

Рись (*Lynx lynx* Linnaeus, 1758) — найбільша кішка Європи, що має статус рідкісного виду та занесена до Червоної книги України і списків Бернської конвенції. В Україні популяція зосереджена у двох основних осередках: карпатський регіон 350–400 особин (найбільш стабільне угруповання); Полісся до 80–90 особин (стан популяції критичний через фрагментацію лісів). Рись володіє унікальним анатомічним комплексом для полювання в глибокому снігу та лісових хащах. Має коротки тулуб на високих, потужних лапах із дуже широкими ступнями (ефект «снігоступів»). Хвіст короткий, із характерним чорним кінчиком. Характерні трикутні вуха з довгими чорними китицями, які працюють як антени для вловлювання звуків. Забарвлення варіює від попелясто-сірого до рудуватого, з плямистим малюнком, що забезпечує ідеальний камуфляж у лісі. Рись – вкрай обережний хижак із вираженою антропофобією (уникає зустрічей із людиною). На Поліссі часто тяжіє до заболочених ділянок та густих мішаних лісів. У горах здійснює вертикальні міграції залежно від сезону. Основу її харчування якого складають козулі, зайці-русаки, дрібні гризуни та лісові птахи. Кошенята (зазвичай 2–3) з'являються у травні. Виживання молодняка критично залежить від спокою в угіддях. Чисельність виду продовжує скорочуватися через: браконьєрство та пряме переслідування людиною., вирубування старовікових лісів, зниження чисельності козулі та зайця. Пріоритетні заходи охорони – створення мережі заповідних територій у місцях гніздування, посилення контролю за незаконним полюванням та просвітницька робота.

Одним із пріоритетних завдань природно-заповідних територій є визначення та підтримка оптимальної щільності популяцій мисливської фауни. Оскільки чисельність тварин має природні межі росту навіть за умови абсолютної заповідності, необхідно впровадити систему постійного моніторингу.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ВИРОБНИЦТВУ

1. Згідно результатів проведеного аналізу виявлено наявність видів і природних оселищ рідкісних та зникаючих мисливських видів орніто- та теріофауни.

2. До природо-заповідного фонду ДП «Словечанський лісгосп АПК» входять 10 заказників місцевого значення, загальною площею 6345,12 га.

3. Об'єкти ПЗФ розміщені на території підприємства нерівномірно: найбільший за площею заказник «Заболоття» загальнозоологічного типу, площа якого становить - 3004,56 га, а найменший за площею – заказник «Можарівський» гідрологічного типу, площа якого становить лише 35,2 га.

4. На території лісового фонду підприємства виявлено 4 рідкісні види мисливської орнітофауни.

5. Виявлено 8 видів мисливських тварин, віднесених до «Червоної книги України», які повинні охоронятись.

6. Рекомендації:

- з метою збереження біорізноманіття проводити моніторинг рідкісних видів фауни на території ДП «Словечанський лісгосп АПК» за стандартизованими методиками кожні 3–5 років;

- представлений перелік рідкісних видів враховувати під час здійснення моніторингу;

- дані моніторингу необхідні для проведення заходів із вчинення охорони біорізноманіття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімов І. А., Костюшин В. А., Корнєєв В. О. Червона книга України: стан і напрями розвитку. Вісн. НАН України, 2019, № 7 <https://doi.org/10.15407/visn2019.07.045>
2. Андреєва О. Ю., Іванюк І. Д., Іванюк Т. М., Буднік І. П. Типологічна структура соснових насаджень Центрального Полісся. Лісівництво і агролісомеліорація. 2020. 136. С. 165-171.
3. Бондаренко В.Д. Біотехнія. Львів : ІЗМН, 1998. Ч.1. 260 с.
4. Бондаренко В.Д., Різун Е.М. Актуальні питання стану і ведення мисливського господарства в Україні та можливі напрями їх вирішення. *Наукові праці Лісівничої академії наук України*. 2016. Вип. 14. С. 180–184.
5. Бузун В. О., Турко В. М., Сірук Ю. В. Книга лісів Житомирщини: історико-економічний нарис: монографія. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2018. 440 с.
6. Генсірук С. А. Ліси України : монографія. Львів : Українські технології, 2002. 496 с.
7. Данилюк Л.Р. Мисливські природні ресурси як об'єкти екологічного права. Порівняльно–аналітичне право. 2014. № 5. С. 177–181.
8. Дейнека А.М., Бурмас В.Р. Стан і перспективи розвитку мисливського господарства. Науковий вісник НЛТУ України. 2013. Вип. 23.13. С. 78–94.
9. Екологічний паспорт Житомирської області, 2020 р. Житомирська ОДА. Управління екології та природних ресурсів.
10. Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки». 21 вересня 2000 року №1989-III. Урядовий кур'єр «Орієнтір». №207. 8 листоп., 2000 р. С. 3-16.
11. Загороднюк І. Наземні хребетні України та їх охоронні категорії. Ужгород, 2004. 48 с.

12. Заповідна Житомирщина / Орлов О. О., Сіренський С. П., Подобайло А. В., Сесін В. А. Перелік територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення Житомирської області станом на 01.01.2001 р. Київський еколого-культурний центр. 2001.

13. Збереження біорізноманіття України (друга національна доповідь)/ Відп. ред. Я. І. Мовчан, Ю. Р. Шеляг-Сосонко. К.: Хімджест, 2003. 112 с.

14. Звіт з оцінки впливу на довкілля спеціальне використання лісових ресурсів шляхом проведення суцільних рубок головного користування та суцільних санітарних рубок ДП «Словечанський лісгосп АПК» «Житомироблагроліс» Житомирської обласної ради. 2024 р.

15. Інформаційно-аналітичні матеріали міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України з питання «Аналіз площ природно-заповідного фонду України в розрізі адміністративно-територіальних одиниць за 2020 рік».

16. Каталог видів флори і фауни, занесених до Бернської Конвенції про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі. Вип. 1. Флора. К.: Фітосоціоцентр. 1999. 52 с.

17. Кончевський С. В., Коханевич Т. І., Хилевич Р.А., Гайдайчук М. О., Ілюк Я. С. Особливості додаткового живлення соснових лубоїдів. Наукові читання – 2024 (14 червня 2024 року). Житомир, 2024. С. 12-13.

18. Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 1992 року / Конвенцію ратифіковано Законом N 257/94-ВР від 29.11.94 [Електронний ресурс] – режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?code=995_030

19. Косенко О.М., Вергун М.Г. Фауна – живе багатство Житомирщини. Житомир, 2001. 146 с.

20. Кратюк О. Л., Гулик І.Т. Вплив антропогенних факторів на просторово-часову динаміку та чисельність тетерука у Житомирській області. Житомиру – 1120 (884-2004) наук. зб. «Велика Волинь»: праці Житомирського наук.-краєзнавчого товариства дослідників Волині. Житомир, 2004. Т. 31. С. 450-452.

21. Кратюк О.Л., Хоєцький П.Б. Соціальне значення мисливства. Науковий вісник НЛТУ України. 2010. Вип. 20.15. С. 344-351.
22. Методики обліку рисі, ведмедя та вовка. WWF-Україна, 2022. 64 с.
23. Мисливствознавство [навч. посіб.] / В. Д. Бондаренко, І. В. Делеган, К. А. Татарінов та ін. ; відп. ред. В. Д. Бондаренко. К. РНМК ВО, 1993. 200 с.
24. Методичні рекомендації щодо режиму збереження лісових екосистем на територіях природно-заповідного фонду України різних категорій http://www.fleg.org.ua/wp-content/uploads/2016/11/Metodychni-rekomendatsiyi-na-PZF_proekt_red-1_dlya-obgovorennya.pdf
25. Моніторинг та охорона біорізноманіття в Україні: Прикладні аспекти моніторингу та охорони біорізноманіття. Серія: «Conservation Biology in Ukraine». Вип. 16. Т. 3. Київ; Чернівці: Друк Арт, 2020. 528 с.
26. Моніторинг та підвищення стійкості антропогенно порушених лісів. Збірник рекомендацій УкрНДІЛГА. Харків: Нове слово, 2011. 304 с.
27. Нелеп А. І., Хилевич Р. А., Башинський А. А., Іллюк Я. С., Шульга Д. В. Поширення шкідників та збудників хвороб у лісовому фонді ДП «Овруцьке ЛГ». «Проблеми ведення та експлуатації лісових і мисливських ресурсів»: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції присвяченої пам'яті професора А. І. Гузія. м. Житомир, 12 жовтня 2022 року: тези доповіді. Житомир, 2022. С. 43.
28. Осадчук К. О., Давидова І. В. Природно-заповідний фонд Житомирської області (<https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/96.pdf>)
29. Осадчук К. О., Давидова І. В., Корбут М. Б., Бондарчук В. М., Бабяк В. В. Репрезентативність природних екосистем у природно-заповідному фонді Житомирської області. Технічна інженерія. 2021. No 2 (88). DOI: [https://doi.org/10.26642/ten-2021-2\(88\)-135-147](https://doi.org/10.26642/ten-2021-2(88)-135-147)

30. Оселищна концепція збереження біорізноманіття: базові документи Європейського Союзу/ Ред. О.О. Кагало, Б.Г. Проць. Львів: ЗУКЦ, 2012. 278 с.

31. Муравйов Ю.В. Планування мисливськогосподарської діяльності як інструмент реалізації екологічної та лісової політик. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2006, т. 16, № 2. С. 38–41.

32. Муравйов Ю.В., Хоєцький П.Б. Аналіз ведення мисливського господарства та шляхи підвищення його ефективності. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011, т. 21, № 1. С. 23–29.

33. Настанови з упорядкування мисливських угідь. Київ, 2002. 114 с.

34. Перелік територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Житомирське обласне управління лісового та мисливського господарства.

35. Постанова Кабінету Міністрів України „Про концепцію збереження біологічного різноманіття України”. 12 травня 1997 р. №439.

36. Природно-заповідний фонд Житомирської області: Довідник / Орлов О. О., Сіренський С. П., Якушенко Д. М., Жижин М. П., Степаненко М. А., Тарасевич О. В. / За загальною редакцією О. О. Орлова. Житомир–Новоград-Волинський: вид-во «НОВОГрад», 2015. 404 с.

37. Про затвердження переліку регіонально рідкісних видів тварин Житомирської області: *Рішення* тридцятої сесії VI скликання Житомирської обласної ради від 19.03.15 № 1460. URL: <https://eprdep.zht.gov.ua/rt-1.html>.

38. Публічна кадастрова карта України.– <https://map.land.gov.ua>

39. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.09.2004 №675-р «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005–2025 роки». Офіційний вісник України. №38, 2004. ст. 2524.

40. Ссавці України під охороною Бернської конвенції / під ред. І.В. Загороднюка. Київ, 1999. 222 с.

41. Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова. Київ: Глобалконсалтинг, 2009. 600 с.

42. Хилевич Р. А. Наслідки пожеж у лісах Житомирського Полісся. II Всеукраїнська науково-практична конференція «Лісові екосистеми: сучасні проблеми і перспективи досліджень» (31 травня 2023 року, м. Житомир). Житомир: Поліський університет, 2023. С. 78.

43. Khylevich R. A. Features of monitoring rare species. Ліс, наука, молодь: матеріали XIII Всеукр. наук.-практ. конф. (26 листопада 2025 р.). Житомир: Поліський національний університет, 2025. С. 238.

44. The eu Biodiversity Strategy to 2020. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2011.

45. Makovska I. F., Nedosekov V. V., Kornienko L. Ye., Novokhatny Yu. O., Nebogatkin I. V., Yustyniuk V. Ye. Retrospective study of rabies epidemiology in Ukraine (1950–2019). Theoretical and Applied Veterinary Medicine. 2020. T. 8. № 1. P. 36–49.

46. Makovska I. M., Krupinina T. M., Tsarenko T. M., Novohatniy Y. O., Fahrion A. S. Current issues and gaps in the implementation of rabies prevention in Ukraine in recent decades. Regulatory Mechanisms of Biosystems. 2021. T. 12. № 2. P. 251–259.